

ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
(24-25 березня 2022 р., м. Одеса, Україна)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Державний заклад
ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО (м. Одеса)

КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОЇ
ПСИХОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ

ДИФЕРЕНЦІАЛЬНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
24-25 березня 2022 року

Одеса
ФОП Бєлий А.Є
2022

УДК 159.9: 37.015.3
ББК 88.4
Д 50

Друкується згідно рішення Вченої ради Соціально-гуманітарного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Протокол № 6 від 17.02.2022 р.)

Диференціальний підхід у дослідженні професійного самоздійснення особистості:
Д 50 Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (24-25 березня 2022 року) / відп. ред. О. П. Саннікова. Одеса : ФОП Бєлий А.Є., 2022. 168 с.

ISBN 978-617-7757-39-8

Редакційна колегія

- Саннікова О. П. – *доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та диференціальної психології; відповідальний редактор;*
- Василенко І. В. – *кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та диференціальної психології;*
- Гордієнко І. О. – *кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри загальної та диференціальної психології;*
- Санніков О. І. – *доктор психологічних наук, професор кафедри теорії та методики практичної психології.*

Матеріали збірника містять результати теоретико - емпіричних досліджень, що здобуті в процесі науково-дослідної роботи студентів, аспірантів та науковців, які навчаються і працюють у закладах освіти України.

Для студентів, аспірантів, молодих науковців, психологів, педагогів та широкого кола зацікавлених осіб.

За зміст та помилки, що можуть зустрічатися в тексті статей, несуть відповідальність автори.

ISBN 978-617-7757-39-8

© Університет Ушинського, 2022

адаптивності личности : [монографія]. Одеса : ВМВ, 2017. 392 с.

7. Черпіта М. М., Гурич А. Ю., Джеджула О. М. Стресостійкість. Наукові записки Вінницького національного аграрного університету. Сер.: Соціально-гуманітарні науки. 2013. Вип.2. С. 202-208.

8. Фурман А. В. Психодіагностика особистісної адаптованості / 3-е, доп. Тернопіль, 2013. 164 с.

9. O'Driscoll M. P. Coping with stress: a challenge for theory, research and practice. *Stress Health*. 2013. V. 29. P. 89-90.

10. Trollope A. F., Gutierrez-Mecinas M., Mifsud K. R. et all. Stress, epigenetic control of gene expression and memory formation. *Experimental Neurology*. 2012. Vol. 233. P. 3-11.

УДК 159.9

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ КРЕАТИВНОСТІ

Черножук Ю. Г.

кандидат психологічних наук, доцент
кафедри загальної та диференціальної психології,
Університет Ушинського

Давиденко Р. Л.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Університет Ушинського

Анотація. У публікації представлено результати дослідження особливостей креативності осіб підліткового та зрілого віку. Згідно з метою та завданнями дослідження до психодіагностичного комплексу, який був застосований на етапі емпіричного дослідження, увійшли наступні методики: тест «Креативність» Н. Вишнякової, методика О. Тунік «Діагностика особистісної креативності», опитувальник О. Тунік «Самооцінка творчого потенціалу особистості».

В якості досліджуваних було залучено представників двох вікових груп: «Підлітки (ПВ)» (учні 8 класу, 25 осіб, 12-13 років); «Особи зрілого віку (ЗВ)» (25 осіб, 30-45 років). Порівняння середніх результатів за всіма параметрами, що вивчалися, показало, що за більшістю з них особи зрілого віку переважають підлітків.

Ключові слова: креативність, параметри креативності, рівень креативності, підлітки, особи зрілого віку

Кожна людина змалку так чи інакше причетна до різних видів творчості. Одним із завдань, що стоять перед сучасним суспільством, є розвиток творчої активності особистості. Серед чинників, що її забезпечують, виокремлюють творчий потенціал, інтелектуальну активність (Д. Б. Богоявленська), надситуативну активність (В. А. Петровський), креативність (В. М. Дружинін) та ін.

Аналіз літератури за темою дослідження дозволив уточнити поняття «креативність». Креативність (від лат «creatio» – «творення») – це загальна здібності до творчості, що характеризує особистість як ціле, і виявляє себе в різних сферах активності (Дружинін, 1999). Вона являє собою найважливішу складову творчого потенціалу особистості і спонукає людину породжувати нові, незвичайні ідеї в умовах, які не обов'язково цього вимагають, відхилятися від традиційних схем мислення; створювати оригінальні підходи до вирішення різноманітних проблем, способи одержання матеріальних та/або ідеальних креативних продуктів тощо.

Креативні продукти – це не тільки наукові відкриття, самобутні літературні та музичні твори, постановки балетів в новій редакції, але й нестандартні вчинки, дотепні висловлювання, оригінальні страви, успішне здійснення соціальних реформ, ефективна законотворчість тощо.

У психології накопичено великий матеріал стосовно креативності, однак, єдиної, злагодженої її теорії наразі не існує (Ільїн, 2009). Втім у більшості дослідників не викликає сумніву, що креативність, як загальна здібність, передбачає наявність низки парціальних (часткових) здібностей, до яких, зокрема, належать здатність привносити щось нове у досвід (Ф. Беррон), породжувати оригінальні ідеї в умовах розв'язання або постановки нових проблем (М. Уллах), відмовлятися від стереотипних способів мислення, мати схильність до «дивергентного мислення» (Дж. Гілфорд).

Дж. Гілфорд розробляє концепцію творчості, в основі якої покладена ідея «дивергентного мислення» (від англ. «to diverge» – «розходитися»), що обумовлює креативність (здатність творити). Конвергентне мислення (від англ. «to converge» – «сходитися в одній точці»), за Гілфордом,

потребує єдиного правильного, обумовленого наявними фактами розв'язання завдання. У свою чергу, дивергентне мислення є «тип мислення, який рухається у різних напрямках». Це варіативний пошук не одного, а невизначеної кількості («віяла») рішень відносно конкретної проблеми, кожне з яких є правильним і тому має право на існування. Таке мислення менш обумовлене наявними факторами, воно допускає зміну шляхів розв'язання завдання і призводить до неочікуваних висновків та результатів. За Гілфордом, успішність дивергентного мислення визначає низка здібностей:

1. Знаходити та ставити проблеми.
2. Виробляти різноманітні ідеї (гнучкість).
3. Генерувати велику кількість ідей (продуктивність).
4. Нестандартно відповідати на подразники (оригінальність).
5. Вдосконалювати об'єкти, додаючи деталі.
6. Розв'язувати проблеми (володіти розумовим аналізом, синтезом тощо).

Співавтором зазначеної концепції є Е. Торренс. Він виокремлює в креативності:

- 1) підвищену чутливість до проблем, до дефіциту та суперечливості знань;
- 2) здатність усвідомлювати прогалини та протиріччя, а також формулювати гіпотези відносно відсутніх елементів ситуації;
- 3) дії щодо визначення означених проблем, пошуку їхнього розв'язання на підставі висунення, перевірки та зміни гіпотез, формулювання отриманого результату роботи (цит. за Дружиніним, 1999).

Як складові креативності, М. О. Холодна (2002) називає такі інтелектуальні властивості:

- 1) швидкість (кількість ідей, що виникають за одиницю часу);
- 2) оригінальність (здібність продукувати ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих, типових відповідей);
- 3) сприйнятливість (чутливість до незвичайних деталей, протиріч та невизначеності, а також готовність гнучко і швидко

перемикатися з однієї ідеї на іншу);

4) метафоричність (готовність працювати у фантастичному, «неможливому» контексті, схильність використовувати символічні, асоціативні засоби для висловлювання власних думок, а також вміння у простому бачити складності і, навпаки, у складному – просте).

Можна виділити три погляди на розвиток креативності в онтогенезі. Згідно з першим відбувається поступове безперервне зростання креативності з віком (Л. Ф. Обухова, С. М. Чурбанова). Прихильники другого зазначають, що з набуттям знань креативність дитини знижується (М. О. Олехнович; Н. Б. Шумакова; М. І. Фідельман; В. С. Юркевич). Вчені, які дотримуються третьої точки зору, відстоюють уявлення про коливальний характер розвитку креативності. Так, П. Торренс був першим, хто зацікавився питанням періодів знижень та підйомів у ході розвитку креативності. Він вважає, що піки в розвитку креативності припадають на дошкільний вік (5 років), молодший шкільний вік, підлітковий і старший шкільний вік (9, 13, 17 років) (Ярушина, 2011).

Аналіз праць науковців, що досліджують креативність, показав, що проблема креативності осіб, різного віку залишається недостатньо вивченою. Цим і визначається вибір теми нашого дослідження – «Креативність осіб різного віку: порівняльна характеристика».

Мета дослідження – дослідити індивідуально-психологічні особливості креативності підлітків та осіб зрілого віку. Відповідно до мети було визначено завдання дослідження: 1) проаналізувати теоретичну літературу за темою дослідження; 2) обрати параметри креативності, методи та діагностичні методики її емпіричного дослідження; 3) сформувані репрезентативні вибірку, провести емпіричне дослідження, здійснити математичну обробку та психологічну інтерпретацію його результатів.

Методи і методики дослідження. Для вирішення завдань дослідження було використано такі методи: теоретичні, за допомогою яких проведено теоретико-методологічний аналіз проблеми дослідження креативності; емпіричні – спостереження, бесіда, тестування, що

застосовувалося з метою вивчення параметрів креативності досліджуваних; статистичні – обробка та узагальнення даних емпіричного дослідження з використанням комп'ютерного пакету SPSS 18.0 for Windows.

Виходячи з мети дослідження для тестування було обрано:

– тест «Креативність» Н. Вишнякової (Вишнякова, 1999), що має на меті експрес-діагностику творчих схильностей особистості, а саме: оригінальності (О); допитливості (ДП); уяви (УВ), інтуїції (І); творчого мислення (М); емпатії (Е); почуття гумору (Г); творчого ставлення до професії (П);

– методика О. Туник «Діагностика особистісної креативності» (Тунік, 1997), що діагностує деякі риси особистості креативів – схильність до ризику (Р); допитливість (Д); складність (С); уяву (У), креативність (КР);

– опитувальник О. Туник «Самооцінка творчого потенціалу особистості», спрямований на вивчення творчого потенціалу особистості (композитний показник ТП) (там само).

З метою проведення дослідження було сформовано дві незалежні вибірки досліджуваних. В якості досліджуваних було залучено представників двох вікових груп: «Підлітки (ПВ)» (30 осіб, 15 років); «Особи зрілого віку (ЗВ)» (40 осіб, 30-45 років).

У табл. 1 і 2 наведені результати кореляційного аналізу, що свідчать про співвідношення показників креативності у вибірці підлітків і вибірці людей зрілого віку.

У вибірці підлітків більшість показників мають між собою значущі додатні зв'язки на 5% рівні. У такий спосіб С (складність) корелює із УВ (уява) та І (інтуїція); Е (емпатія) із П (творче ставлення до професії); ДП (допитливість) з УВ (уява); І (інтуїція) з О (оригінальність) та Г (почуття гумору). На цьому ж рівні Е (емпатія) від'ємно корелює із Р (схильність до ризику).

Додатні зв'язки на 1% рівні мають показник О (оригінальність) та М (творче мислення); ДП (допитливість), М (творче мислення) та О (оригінальність); КР (креативність) та М (творче мислення).

Таблиця 1

**Значущі коефіцієнти кореляції між показниками
креативності (вибірка підлітків (n =30))**

	УВ	І	Р	М	О	Г	П
С	455*	393*					
Е			-420*				424*
О				487**			
ДП	428*			540**	614**		
КР				491**			
І					376*	449*	

*Примітка. Тут і далі: 1) нулі та коми вилучені; 2) * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$.*

Таблиця 2

**Значущі коефіцієнти кореляції між показниками
креативності (вибірка людей зрілого віку) (n =40)**

	ДП	С	Р	М	І
УВ	604**	507**	498**		
С	634**				
Р	507**	481**			
Е	385*	371*	396*		
О	499**			377*	
Г					400*

У вибірці людей зрілого віку додатні зв'язки на 5% рівні виявлені між показниками Е (емоційність), ДП (допитливість) та Р (схильність до ризику); О (оригінальність) та М (творче мислення); Г (почуття гумору) та І (інтуїція).

Додатні зв'язки на 1% рівні виявлені між показниками УВ (уява), ДП (допитливість), С (складність) та Р (схильність до ризику); С (складність) та ДП (допитливість); Р (схильність до ризику), ДП (допитливість) та С (складність); О (оригінальність) та ДП (допитливість).

Кореляційний аналіз показав:

- 1) складний неоднозначний характер взаємозв'язків між показниками, що вивчаються;
- 2) додатний характер зв'язків між більшістю з них.

Література

1. Вишнякова Н. Ф. *Креативная акмеология. Психология высшего образования.* Минск : ООО «Дэбор», 1999. 300 с.
2. Дружинин В.Н. *Психология общих способностей.* СПб. : Питер, 1999. 368 с.
3. Ильин Е. П. *Психология творчества, креативности, одаренности.* СПб. : Питер, 2009. 448 с.
4. Туник Е. Е. *Психодиагностика творческого мышления. Креативные тесты.* СПб. : Дельта, 1997. 180 с.
5. Ярушина Т.А. *Вікові та статеві особливості креативності у підлітковому віці.* Вісник Дніпропетровського університету ім. А. Нобеля. 2011. № 2. С. 160-165.

УДК 159.923.2: 343.275-053.6

ОСОБЛИВОСТІ САМОСТАВЛЕННЯ ПІДЛІТКІВ ІЗ РІЗНИМ РІВНЕМ САМООЦІНКИ

Ходанович О. О.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Університет Ушинського*

Самооцінка часто розглядається не як окремих феномен, а як включений у більш концептуальні утворення – самосвідомість, Я-концепцію, що призводить до поширеного в психологічній науці вживання поняття, під яким розуміються різні психологічні дійсності. Дані особливості призводять до труднощів у визначенні не тільки самого поняття «самооцінка», а й до виокремлення її характеристик, механізмів, умов та факторів формування, у тому числі й у підлітковому віці.

Підлітковий вік – один з визначальних періодів для формування сталої адекватної самооцінки, яка є багатоаспектним об'єктом наукового дослідження. Достеменно відомо, що у підлітковому віці відбувається бурхливий розвиток і перебудова організму, однак дитина цього віку не тільки ззовні стає дорослою. Під впливом навколишнього середовища у підлітка формуються моральні